

מסע אל עמקי ההויה דו קרב רעיוני בין מאמין לכופר

מאת

הרב מרדכי דוד נויגרשל

בהוצאת

יהדות מזוית שונה

©

כל הזכויות שמורות

יהדות מזוית שונה בע"מ

972-2-5816573

mnoy1@neto.bezeqint.net

www.mnoy.net

עיצוב והפקה

חיים חוברה

תוכן הענינים

- 5 פתיחה - הכנה למסע
- 11 שיחה א - ביום בו אחדל לשאול, אחדל להיות
- 17 שיחה ב - נחפשה דרכינו ונחקורה
- 21 שיחה ג - הספק הפילוסופי והשכל הישר
- 25 שיחה ד - 'איש באמונתו יחיה'!?
- 29 שיחה ה - אמנות השאלה
- 35 שיחה ו - המילכוד!
- 43 שיחה ז - ההימור הגורלי
- 47 שיחה ח - הי, עולם, יש לך אבא?
- 69 שיחה ט - המסתורין שבאדם
- 79 שיחה י - מהי התכלית?
- 83 שיחה יא - משמעות, הראיני את מראיך!
- 89 שיחה יב - משמעות, איה מקום כבודך?

כָּל כְּלִי יוֹצֵר עָלֶיךָ לֹא יִצְלַח וְכָל-לְשׁוֹן
תְּקוּם-אִתְּךָ לְמִשְׁפָּט תִּרְשִׁיעֵי זֹאת
נִחַלַת עַבְדֵי ה' וְצַדִּיקְתֶּם מֵאֵתִי נְאֻם ה':

ישעיהו נ"ד י"ז

הקב"ה בישר אותנו ע"י ישעיהו, שכל אנס או נצחן (שינסה להלחם בנו בכח הזרוע) שיתכוון לסתור תורתנו ולבטל דתנו בכלי זין, ישבור הבורא כלי מלחמתו ולא יצליחו, וכמו כן כל טוען שיתכוון לבטל מה שבידנו (ע"י ויכוח אידאולוגי כלשהו) יצא מחויב מן הדין בטענתו.

רמב"ם, אגרת תימן

פתיחה

הכנה למסע

מ ס ע א ל ע מ ק י ה ה ו י ה

דורנו, דור של מדע וטכנולוגיה, מנסה לבנות את חייו על בסיס שכלי. מאידך, הטכנולוגיות השונות המיושמות בכל שטחי החיים, ומנוצלות בעיקר לשפר את איכות החיים החומרית של המין האנושי ואת הנאותיו, יצרו 'אקלים מטריאליסטי'. התחושה הרווחת בקרב הציבור החילוני הרחב, בעיקר זה האמון על חשיבה מדעית ואקדמאית, הינה כי חשיבה רציונלית מובילה בהכרח לכפירה בבריאה ובבורא המנהל את העולם. כשבאים לבדוק את התחושה הזו ביסודיות, עשויים לגלות הפתעות שלא כל כך תשמחנה את ציבור הכופרים...

בספרו 'דעת תבונות', מונה רבי משה חיים לוצאטו וצ"ל את חמשת השיטות של עובדי העבודה הזרה שהיו עד תקופתו ומגדירן. חמשת הגדרותיו היו אמורות לכלול את כל טעויות הכפירה למיניהן, שכן הלומד בספר הנ"ל יראה מיד שאין כוונת רמח"ל לעסוק דוקא בעבודה זרה במשמעות הצרה של המושג, אלא במכלול ההשקפות השונות מאמונת ישראל העלולות להיוצר כתוצאה מהסתר הפנים בעולם. בין שיטות אלו אין למצוא, ולו גם אחת המכחישה מכל וכל מציאות אלוקים הקיים תמיד, אלוקים שברא את כל היקום. ללמדנו שכפירה זו של 'הכל חומר' לא היתה במהלך הדורות תופעה מדוברת בקרב המוני בית ישראל (אם כי פה ושם מוצאים כמה מחכמי ישראל המתפלמסים גם עם רעיונות שכאלה).

עד העידן המודרני לא ידע העולם היהודי בעיה ששמה אתאיזם (עיין רמב"ם בספרו 'מורה נבוכים' חלק ב' פרק י"ג העוסק בהשקפות הפילוסופים אודות הבריאה). רמח"ל לא ראה אפוא מקום לטפל בשאלות שלא נשאלו בזמנו, ובנושאים שלא עלו כלל על שולחן הדיונים אצל כופרי זמנו. עלינו לזכור כי באותה מידה שלומדים מתמטיקה ממתמטיקאים ופיסיקה מפיסיקאים, כך ראוי ונכון ללמוד על הכפירה מהכופרים עצמם, ובמה שהם, שכל חייהם הוקדשו לכך, לא הצליחו לכפור, לא היה צורך לדון.

אנו חיים בדור אחר, בדור בו נשמעות טענות כפירה אחרות ונמצאים אנשים הטוענים כי אין בורא לעולם. הללו השפיעו על ההמונים את רעיונותיהם וגרמו להם לפקפק גם באותם יסודות שעד עתה היו בבחינת מושכל ראשון ופשוט. אשר על כן עלינו להתחיל בשאלות יסוד אלו.

בעבר התנהל הויכוח עם 'כופרים' שהאמינו במציאות האלוקים, אף הבינו כי אלוקים זה נתן תורה והחלו לחפש היכן מקומה של תורה זו ואיזו דת אכן זכתה לקבלה (כך האמין מלך כוזר ה'כופר' המתווכח עם ה'חבר' שבספר הכוזרי).

בדורנו, תמונת המצב שונה. אם חפצים אנו לפנות גם אל אלו שאינם מאמינים, חייבים אנו להתחיל כמה שלבים קודם.

היום לא ניתן לפנות לכל אחד ולומר: "הבה נדון בטענה כי תורת ישראל היא תורת האלוקים", שכן התגובה עלולה להיות: "מי אמר שאלוקים נתן תורה?"

תאמר: "אם כן נוכיח כי אלוקים נתן תורה..." יקטע אותך הלה ויאמר: "מי אמר שבכלל יש אלוקים?"

תאמר לו: "הבה נוכיח לך כי יש אלוקים", יענה ויאמר: "מי אומר שבכלל צריך לשאול שאלות כאלו?.."

מקובל היום להתחיל כל דיון, בכל נושא, מהמסד ולהגיע שלב אחרי שלב עד הטפחות. גם בנידון שלנו שומה עלינו להתחיל מן השלב הראשון, מהשאלה הבסיסית "האמנם יש צורך לשאול שאלות?" דרך שרטוט תוכנית הגיונית של שאלות מתבקשות המשליטות סדר במחשבה, וכלה במערך תשובות הגיוני ובמערכת הוכחות שכליות.

מאמר זה מציע דרך חשיבה, במסגרתה יצעד הקורא שלב אחר שלב, מרמת האדישות המופגנת וחוסר הענין המוחלט, אל תחילת החיפוש איה מקום התורה.

כל המסלול הנ"ל יעשה ללא כל הנחות שיש לקבלן אכסיומטית כמובנות מאליהן.

עומדים אנו אפוא להתוות את דרכנו במשעולי הידיעה. תתעורר מיד השאלה, האמנם אפשרי הדבר? האין היהדות מבוססת על אמונה שבלב? והרי 'ידוע' כי עיקרי היהדות מבוססים על אמונה, שהרי כולם מדברים על 'אמונת היהדות' ועל 'עיקרי האמונה'?

בשפה המדוברת משמש המושג 'אמונה' כהגדרה לאיזו הרגשת לב מסוימת, מין תחושה פנימית שלא בהכרח מבוססת על ידיעה עובדתית. לפיכך ברור שהמושג 'ידיעה' מבטא רמת ודאות גבוהה לאין שיעור מהמושג 'אמונה'.

האמת היא שהמושג אמונה ביהדות שונה לחלוטין במשמעותו מן המקובל בשפה המדוברת. האמונה ביהדות מבטאת ודאות ובהירות ברמה גבוהה בהרבה ממה שניתן להשיג בכל דרך שהיא, כולל הידיעה! אשר על כן מקומה

מסע אל עמקי ההויה

של האמונה הוא לאחר הידיעה והיא מושגת בעקבותיה ולא לפנייה, כמאמר הנביא ישעיהו: "למען תדעו ותאמינו לי ותבינו..." (ישעיהו מ"ג י') לאמור, אחר הידיעה עוד יש מקום למה שמכונה אמונה. הויה אומר שלמאמין ברורה האמת לאין שיעור יותר מאשר לזה שרק יודע ועדיין לא הגיע לאמונה פנימית כתוצאה מהידיעות שרכש.

יש לזכור כי מעבר לכל ההוכחות, קיימת חוית האמונה, אותה חויה עמוקה המקיפה את האישיות כולה ומותירה את האדם הזוכה לה ללא כל צורך בהוכחות נוספות. אנו מדברים גם אל מי שחויה זו זרה לו וגם אל זה המעונין להקדים לה בסיס שכלי איתן.

גם כאשר ההוכחות השכליות תוצגנה ותהינה חותכות ומשכנעות ללא הותר מקום לספק כלשהו, לא יהיה בכך די, ויש להוסיף עליהן את המימד העמוק של האמונה.

המסע האמיתי אל עמקי הוית נשמתו של כל אחד מתחיל אפוא רק לאחר שמסענו אנו יבוא אל קיצו. המסע השכלי שלנו ישמש אם כן כהכנה למסע הגדול שבעקבותיו.

מסיבות טכניות, נבחרה דרך הויכוח כמתאימה ביותר. לדרך זו כמה יתרונות:

א. דרך זו מאפשרת להחיות ענינים פילוסופיים כבדים ולהקל במידת מה על העיון בהם.

ב. אחרי ככלות הכל, הן עוסקים אנו בויכוח, ואין טבעי יותר מהצגת הדברים בצורתם הטבעית.

הויכוח יתנהל בין שאול – השואל, לבין אלחנן – המנסה את כוחו להשיב כפי שחננו האלוקים.

לא אוכל לסיים הקדמה זו בלא להוסיף כמה מלים בנימה אישית.

שואלים אותי, האם אמנם מבוססת אמונתי על ההוכחות שאביא בספר שלפנינו, או על הוכחות הדומות להן? על שאלה זו עלי להשיב כדלהלן:

מידי יום, עם סיום תפילת השחר, אנו אומרים "אין כאלוקינו, אין כאדוננו, אין כמלכנו, אין כמושיענו" ומיד אחר כך "מי כאלוקינו, מי כאדוננו, מי כמלכנו, מי

כמושיענו". ברור כי שאלה זו נשאלת כשאלה רטורית וכקריאת תגר מתריסה, לאמור – הענה לאתגר ומצא מי כאלוקינו. הן ברור כי היא לא תצלח, הן ברור כי אין כאלוקינו. ואולם עדיין לא נחה דעתנו, שכן מה מקום יש לקריאה זו, ולו גם כקריאת תגר רטורית, אחר הקביעה כי אין כאלוקינו?

כמדומה, רוצים ללמדנו כי רק לאחר שברור למעלה מכל ספק אפשרי כי "אין כאלוקינו, אין כאדוננו, אין כמלכנו, אין כמושיענו", רק אז נכון לשאול במלוא הכנות את השאלות היסודיות ביותר, ולהענות לכל האתגרים שהכפירה מציבה.

גם אנו לא נפתח את דיוננו, דיון העתיד להיות נוקב ביותר, בטרם נכריז כי לפני הכל ואחרי הכל ברור לנו כי "אין כאלוקינו, אין כאדוננו" וכי י"ג עיקרי האמונה מוצקים הם אצלנו ללא עוררין. אחר הכרזה זו נוכל לגשת בלב שקט יותר לדיון השכלי.

אם יש מי שמפקפק ומעונין למצות את הדיון באורח שכלי, מוזמן הוא לצאת עמנו למסע. ואם יש מאן דהוא שבאופן אישי ברור לו הכל באמונה שבלב, ובכל זאת מעונין הוא לראות כיצד יפול דבר, מוזמן גם הוא להשתתף כצופה מן הצד.

כיון שעומדים אנו להעלות שאלות ותהיות מרחיקות לכת עלינו להקדים ולהזהיר כי הקורא מתבקש שלא להרפות באמצע, לבל ישאר בשלב השאלות. ואם יתעייף טרם סיים – שידע כי לא ניתן להסיק מסקנה כלשהי ללא לימוד עיוני של הדברים כולם.

ויהי רצון שלא תצא תקלה מתחת ידינו.

כמה מגדולי התורה נתנו את ברכתם להופעת הספר, להם נתונה הכרת תודתי.

בשערי המהדורה הששית

במהדורה זו ערכנו את הספר מחדש, הסגנון לוטש, המבנה הטכני שופר, ונעשה מאמץ להבהיר רעיונות מורכבים ולפשטם ככל האפשר.

כמו כן נוספו קטעים שונים, מהם שהתגלו כנחוצים להשלמת הרעיון, מהם שנחוצים היו לתוספת הבהרה, ואחרים שהוסיפו נופך או זווית ראייה נוספות לעבודה כולה.

הוספות אלו הינן בחלקן הגדול פרי הערותיהם-הארותיהם של קוראים מחכימים מכל הסוגים, החל מאלמונים שהעירו את הערותיהם בכתב ובעל פה, דרך כמה מידידי הקרובים, וכלה בתלמידי חכמים מובהקים שעברו על הספר והעירו את הערותיהם. על כולם אומר: "מכל מלמדי השכלתי".

להם, ולכל הרבים האחרים שסיעוני, נתונה תודתי.

מרדכי דוד נויגרשל